

اما ناک ل مانى کناچ کانى ئاسمان و چراخانى تېئووخين . گوران سباح

بە قسەکردن لەسەر لمانى (کناچکانى ئاسمان و چراخانى تېئووخين)ى دکتەر مەهدى ئومەد، تيارى تەخنىيى وئامى خوێندەر بەکار دەبەم.

تيارستانى وئامى خوێندەر دوو باوەئيان هەيە: ١- نابە ئاسمانى خوێندەر ل تەگەيشتنى ئەدەب فەرامەش بکەت؛ ٢- خوێندەر هەشيارانە و چالاکانە مانا ل دق هەندەنجەت (لەيس، ٢٠١٨).

لە بيرمان نەچە، هەچ دوو خوێندەرەك هەمان خوێندنەوئيان نەيە بە دقەك. بەپەي تيارەكە ئەم فاکتەرەكان کار ل وئامى خوێندەر دەكەن ل پەسەي خوێندنەوئيان: ئاستى تەخنىيى، ئاستى زانيارى، ئەزموون، شوێن، چەشە، كەشوەهەوا، كات و پەيەنجەر (motive: مەتيه). لەيس تايەسن (٢٠١٨) ئەم تيارە تەخنىيە دابەش دەكات بەسەر پەنج لکدا:

1. تيارى مامەئەي وئامى خوێندەر (Transactional reader-response theory)
2. كاريگەريى ستايل (Affective stylistics)
3. تيارى وئامى خوێندەر سەجەكتيف (Subjective reader-response theory)
4. تيارى وئامى خوێندەر دەرروونى (Psychological reader-response theory)
5. تيارى وئامى خوێندەر كەمەپەيەتي (Social reader-response theory)

با ئەمانە يەك بە يەك لەسەر لمانى کناچکانى ئاسمان جەبەجە بکەين.

يەكەم: تيارى مامەئەي وئامى خوێندەر

ئەم تيارە ئافەي مامەئەي نەوان دق و خوێندەر دەكات. چەن ئەو مامەئەيەو دەدات؟ كاتە مانەك دەخوێننەو، پەسەي خوێندنەوئەكە جووئەندەر، خوێندەر بە شەوئەي وئامى دەداتەو. ل كاتى خوێندنەوئەكە، هەستەكردن، جوئەيانى يادەوئەي، وروژاندن، خەيتنەوئەو دەدەن (لويە، ٢٠٠٥). ئەمانە و ئەزموونى خوێندەر كاريگەرييان هەيە ل دروستەكردنى

ما نا لای خوښه راکه.

له کاتې خوښه ونه وای ټټه مانی کناچه کانه، هه موو ټټه مانی سره وې له من وویان دا. له بهر نه وې خپل له ټټه مریکا ژیاوم، هه ستم به ټټه وانی ټټه مانه راکه، ټټه سکته ونډه به راکه، دکرده. باش له بازاره کانی دکرده شتم. نازاری به وټه تی، به پاسپورته، به ناسنامه، به پاښته، نازاری گامه دسټی زله زه کانه. با وردبینه وې له کورته دیالوگه ونه وای ټټه سکته ونډه و به گدانه ف (۱۴۴):

به گدانه ف: "به ته کوښه ونډه، وا به باشی ووسی دزانی؟"
ټټه سکته ونډه: "کوردهستان."

"ها . . چنه؟"

"کوردهستان."

"عراق."

نای له و دیالوگ به بازاره. دپان جار خپل تووشی ټټه حاکمه ته بوومه له ټټه مریکا و ټټه وټه وټه. نووسه (مه هدی نوم) به یکه سته ټټه نازاری ټټه سکته ونډه به منی خوښه دگوازه ونه وې. ټټه سته یه به د ټټه مانه راکه قوه سایه هیه.
"ټټه سکته ونډه وټه سامی نه دایه وې، به سام له بهر خپه وې هه دپه یه مانده، نه خپه من عراقی نیم."

من وکه خوښه د خپل له سته یه دا دپه ونه وې، شتم بیر د خپه وې، هه ستم د وروژه ونه، گریانم ده. ټټه ماش خپه کی به هزه گټه ونه وې، مادام وا له خوښه د کات.

دوویم: کاریگه رپی ستایل

به پیه ټټه تپه ر، د ققه کی ټټه بی له کاتې خوښه ونه ودا له دایک دپه. تا نه یخوښه ونه وې، د ققه وجودی نیه. د ققه سته به سته، ته ناته وش به وش دته افکره تا ته بگه ین چنه ستایل کاریگه ری هیه له سه ر خوښه له په سه ی خوښه ونه ودا (له یس، ۲۰۱۵).

هاوټام. به و کس ټټه مانه نه خوښه ونه وې، ته به خپه دپه وې. ټټه مانی خوښه ر، کاته د یخوښه ونه وې، به رگی د قی به به ردا دکره ین.

ستایل له گټه ونه واته هه به ژاردنی وش، سته، په رگراف، واته گامه زمان و وشه سازی و سته سازی. به شی په کمه ټټه مانه راکه، هه رچه ونده شان ټټه مانه، تامه کی تایه تی هیه. سیناریسټه دپه تاته کاری ته دا بکات، دکره به ته فیلمه کی زه باش. من وکه خوښه له گټه ستایلی هه ونده به شی

[[مان]]ک[[دا]] نیم، ب[[زارم]] د[[ک]]ن. دووبار[[کردن]]و، جويندو، در[[ژکړدن]]و، حيوا[[ی]] در[[ژ]] در[[ژ]] و و[[ن]]ی ت[[دا]]ی. نووس[[ر]] څیښی ب[[شی]] دوو[[می]] کت[[ب]]ک[[ی]] ناو ناو “و[[ن]]” ل[[م]] ب[[ش]]یدا، گ[[ا]]ن[[و]]ک ه[[واش]] د[[ب]]تو، و[[ک]] ب[[شی]] ی[[ک]]م چالاکی نیی. ه[[دی]] ه[[دی]] گ[[ر]]ی[[کان]] د[[کړن]]و.

س[[ی]]م: تی[[ری]] و[[امی]] خو[[ن]]ری س[[بج]]کتیف

د[[ی]]فد بلیچ (۱۹۷۸) د[[ی]] شت[[ک]] نیی ب[[ناوی]] د[[قی]] ئ[[د]]بی. ب[[پی]] ئ[[م]] تی[[ر]]، د[[قی]] ئ[[د]]بی بریتیی ل[[و[[امی]] خو[[ن]]ر]] ب[[د[[ق]]ک]]. وات[[ب[[خو[[ن]]ر]] د[[قی]] ئ[[د]]بیمان نیی. ئو د[[ق]]یشی څن[[گ]]ک شی د[[کا]]تو و[[امی]] خو[[ن]]ر]].

ب[[پی]] ئ[[م]] ل[[ک]] تی[[ر]]، ئ[[م]] خو[[ن]]دنو[[ی]] من ل[[س]]ر [[مان]]ک د[[ق]]کی ئ[[د]]بی. با وردی ب[[م]]و. ئ[[م]] [[مان]] بوو[[ت]] ه[[ی]] ب[[ر]]ه[[م]]ه[[ن]]ی و[[امی]] من، ه[[ر]] ئو[[ش]] ئیشی د[[ق]]. ئ[[م]] و[[امی]] من س[[نگی]] م[[ح]]ک نیی. د[[ک]]ر ه[[زاران]] و[[امی]] ز[[ر]] ل[[و]]ی من باشر ه[[ب]] ب[[ئ[[م]] [[مان]]. د[[و]]م[[ندی]] ئ[[م]] [[مان]] د[[و]]ست[[ت]] س[[ر]] و[[امی]] خو[[ن]]ر[[کانی]]. ب[[و]] ه[[زار]] و[[ام]] ه[[ب]]ت، ه[[زار]] مانای جیاوازمان د[[ب]]ت، ئو[[ی]] جوانیی [[مان]]ک.

چوار[[م]]: تی[[ری]] و[[امی]] خو[[ن]]ری د[[روونی]]

څن[[گ]]ری د[[روونشیکاری]]، ن[[رمان]] ه[[لاند]]، پ[[ی]] وای[[م[[ت]]یف]] (پا[[ن]]ر)ی خو[[ن]]ر کاریگ[[ری]] ئو[[ت]]ی ه[[ی]] ل[[س]]ر چ[[ن]]تیی خو[[ن]]دنو. ه[[لاند]] (۱۹۷۵) د[[ی]] ل[[ک]]دانو[[کانی]] خو[[ن]]ر ب[[د[[ق]]ک]] خودی خو[[ن]]ر[[ک]] ئاشکرا د[[ک]]ات، ن[[ک]] د[[ق]]ک. پ[[ی]] وای[[چ[[ن]] لای[[نی]] د[[روونیمان]] د[[جوو]] ل[[ژیا[[نی]] ئا[[ن]]ماندا، ئاواش د[[جوو]] کا[[ت]] د[[خو[[ن]]ن]]و.

[[مانی]] کناچ[[کانی]] ئاسمان ل[[باتی]] ه[[موو]] کورد قس[[د[[ک]]ات]]، ناخی ه[[موو]] کورد[[ک]] د[[ه]]ژن[[ت]]. ئازار[[کانی]] ئسک[[ند]]ر ب[[گ]]ک د[[مبات]]و ناو ناخی څ[[م]]. ئو[[ئ[[م]] [[مان]]ی]] پ[[ناس]]ی من د[[ک]]ات کا[[ت]] قس[[ی]] ل[[س]]ر د[[ک]]م. ه[[ند]] جار [[کم]] ل[[ئسک[[ند]]ر]] د[[ب]]تو چونک[[ز[[ر]] شتم بیر د[[ن]]تو، ئازارم د[[د]]ات. څا[[کی]] ب[[ه]]زی گ[[ا]]ن[[و]] ئو[[ی]] خو[[ن]]ر توو[[بکات]]، د[[خ]]ش بکات، [[کی]] ه[[س]]ن[[ت]]، ک[[رقی]] ب[[زی]] بکات، س[[زی]] خو[[ن]]ر بجو[[ن]]ت.

ئازار[[کانی]] ئسک[[ند]]ر ب[[گ]]ک د[[روونی]] ت[[کوپ]]ک د[[د]]ن، ناچار پ[[نا]] د[[بات]] ب[[ر]] ف[[نتازیا]]، ل[[گ]] کناچ ب[[فرین]]کان گ[[رانی]] څو[[ن]]ک[[انی]] د[[ت]]و. ل[[ب[[ر]]ئو]]ی د[[ر]]م[[ان]]ک نیی ب[[

نازارهکانی له واقع، وود دکتا جیهانی فانتازیا. ئهم جیهان فانتازییی منی خوځندهر دبا و لهو گر دروونیي کانم دکتا ته و. بهو به وردی بندییی ئهم نووسینم، هست دکتای بهشک له دروونی خهم وک خوځندهر واه دکتهم.

پهنجهم: تیوری و لایمی خوځندهری کمالیاتی

ستپنیلی فیش دده خوځندنه وای خوځندهر به دق سهچاو ناگرت له خودی خوځندهر، بههکو له نهو نهو کمالهگایه، نهو ژینگه یه لهی دهژی. نهو شتانهی وریده گرین له ماله و، له براده ران، له بازار، له میوانداری، له قوتابخانه، زانکه، پهیمانگه، شوینی کار، هتد، نه مانه په لایمی له پهسای خوځندنه وای دهق.

لایمی نه کمالیاتی له ژبانهی نه سکته ندهر له ووسیا لایمی، په مانه که قاچهکی دهشکته. نووسه له تهک سیاست و فلسفه و فزایه کی فانتازی، به ووداوی جهه ره وچه سه رنجه خوځندهر اده کیشهته. ژینگه یی من له کوردستان مهراقم دکتا بزانه نه سکته ندهر له گهه قهره جهکان چی دکتا له نهو په مانه که.

کاته ده بینم نه سکته ندهر سه ما دکتا، قسه دکتا، چاهه کی دکتا، من وک خوځندهر به راوردی دکتهم له گهه نهو کمالهگایه ته پیدا دهژیم. شهوازی ماممه کردنی له گهه هاوههکانی و دهووبه ری، ته نانهت له نهو سیاسه تیش، تامه کی ناوازه ده دات به گهه انه وکه.

نا به په مان سه یر به، بهو خوځندهری کوردی ازی نه به بهم په مانه، یان گله یی هه به، چونکه ژینگه یی خوځندهری کوردی انه هاووه بهو فزایه یی مهدهی ئومه دروستی کردوه له په مانه که. به یی په شنیا ز دکتهم زه رترین خوځندنه و به نه م په مانه بکرت، نهو کاته بهه های گهه انه وکه ده بینن.

سهچاو وکان

کناچهکانی ئاسمان و چراخانه ته بهووخین (۲۰۲۱). مهدهی ئومه ده. ههوله ر.

Fish, Stanley. Surprised by Sin: The Reader in Paradise Lost. New York: St. Martin's, 1967.

Holland, Norman. Five readers reading. New Haven, CT: Yale, 1975.

Lois Tyson. Critical Theory today. New York: Routledge, 2015, 2018.

Rosenblatt, Louise. Making Meaning with Texts: Selected
.Essays. Portsmouth, NH: Heinemann, 2005